

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ДЕВЕТИ

БАЛАДАТА «ХАДЖИ ДИМИТЪР» В БЕСАРАБИЯ

Григор Григоров

Като преподавател по български език, командиваран на работа в Р Молдова през лятото на 2005 г., имах щастието заедно с мои колеги и експерти от Министерството на образованието и науката на България да участвам в изпитна комисия, приемаща кандидат-студенти с български произход от Украйна в български висши учебни заведения. В конспекта като допълнение към някои въпроси фигурираше и условие «Стихотворение наизуст по избор». Впечатленията от подготовката по български език на кандидат-студентите са твърде разнообразни, което е и съвсем нормално, но всеки кандидат да следва в България по правило избираше да изрецитира баладата «Хаджи Димитър» и някак това стихотворение осигуряваше симпатията на изпитващите и достойно представяне на кандидат-студента. В приятните вечери след изпита в личен разговор един от експертите работещ в министерството сподели доста интересен опит. Да кандидатстват в България идват и граждани от Р Македония. Някои младежи се явяват на изпит с нулева предварителна подготовка по история и литература и с лъжовна самоувереност, разчитайки единствено на знанията по родния си език, който съвпада с югозападните български диалекти. След кратък разговор изпитващите дават на въпросния младеж стихосбирка на Ботев и го молят да прочете на глас стихотворението «Хаджи Димитър». Докато още чете баладата, гласът и лицето на кандидат-студента се променят и се стопяват фамилиярните нотки, изчезва всяка ирония към ситуацията на изпита и когато четящият вдигне поглед от книгата, пред комисията седи един променен човек.

Този разказ и се насложи върху една вече случила се с мен провокация.

През втория семестър на 2004/05 г. по покана на Тирасполския университет поех там скромен преподавателски ангажимент. Председателят на българската община в Приднестровската република г-жа Евгения Пейкова преподава философия в същия университет и бе любезна да ми разкаже своята родова история и да ми покаже снимки на своите родители, накити и

семеини реликти, донесени от Божи гроб. В непринуден разговор тя предложи да послушаме български песни, които тя сама е записала по селата на касетофон. Една от песните имаше следният текст:

*Там на Балканя огън гореше,
там на Балканя юнак лежеше.
Лежи и пушка, глава се тръшка.
От лява страна сабя строшена,
от права страна пушка хвърлена.
Деня му мечка сянка вардеше,
нощя му вълка рани лижеше.*

Изпълнител Ирина Кириловна Куцарова от село Нова Ивановка, родена 1921 г. Записът е направен през 1993 г.

Госпожа Пейкова, като задгранична българка, не свързваше текста със стихотворение и нейното предположение бе, че Хр. Ботев е написал баладата след като е чул песента. Вероятно баладата «Хаджи Димитър» има народен първообраз и напълно възможно той да е съхранен в Бесарабия. Христо Ботев е бил учител в с. Задунаевка, а то е на 10 км разстояние от Нова Ивановка. Съответно баладата е написана след престоя на Ботев в Бесарабия. Самата мисъл, че сред бесарабските българи се пази фолклорният прототип на Ботевия стих изпълва с възторг и чувство на ентусиазъм.

Културният контекст обаче ни кара да твърдим, че става въпрос за пренос не от фолклора към литературата, а обратно от литературата към фолклора.

В Бесарабия живеят български заселници от 200 г. През епохата на българското Възраждане тази земя е била изключително благодатно място, политически свободна територия, от която е могло да се работи пълноценно в ползата на културна, политическа и просветна независимост на България. Бесарабските българи с нищо не са се отличавали в своя етничен облик, включително и с песенния си фолклор, от българите, населяващи Османската империя. Именно в такова време е Бесарабският период в биографията на Христо Ботев. Културната ситуация на българите в Бесарабия и тяхната историческа мисия се променят кардинално след Освобождението. В политически независима обстановка българската нация добива всички мечтани институции и културно-просветни правомощия, с които до тогава са били натоварени българските колонии. Макар че не са забравяни в родината след 1878 г., бесарабските българи живеят в чужда етническа среда и тяхната култура носи белезите на регионална емигрантска общност, която е изправена пред заплахата от асимилация. Връзките с България не са прекъсвани, но те са повече или по-малко спорадични и най-важното не са част от държавнотворческа институционална програма. Българската култура в Бесарабия из-

пълнява предимно етносхранителни функции и в тази задача фолклорът има превес над литературата. Ето защо Ботевият стих тук има двойно културно поданство, веднъж като самия себе си и втори път като народна песен — съответно с типичните за фолклорно произведение белези като анонимност, вариативност и колективност.

Последният повод за размисъл на тема «Хаджи Димитър» в Бесарабия е творчеството на Комратския художник Дмитрий Савастин. Гагаузите в Молдова считат неговите картини за най-добре представящи гагаузката самобитност. В цикъл от графики на фолклорно-приказна тематика откриваме картината «Бойчо», рисувана през 1982 г. (Savasan, 35.)¹. Визуалните интенции удивително съвпадат и отчасти не съвпадат с мисловен образ, който носим в съзнанието си. И тази картина идва да потвърди по опосредствен път общата културна менталност между българи и гагаузи. Гагаузите не говорят български език, но могат да нарисуват български архетип.

"BOYÇU"
45x57 cm., Litho, 1982

¹Savasan Mete. Gagauz ressam Dimitri Savastin. Ankara, 2000.